

УДК 821.161.2(477,8)

ББК 83.3 (4 Укр) 6

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ КОНЦЕПЦІЇ ЮРІЯ БОЙКА-БЛОХИНА В ДОСЛІДЖЕННЯХ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

С. І. Хороб

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра української літератури; 76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57; тел. +380 (342) 59-60-74; e-mail: kf@pu.ukr.lit.ua*

У статті досліджено літературознавчі концепції українського вченого з діаспори Юрія Бойка-Блохина в його наукових роботах про життя і творчість Шевченка. Автор праці систематизував їх, екстраполювавши їх положення в сучасну перспективу.

Ключові слова: *Шевченкознавство, літературознавчі концепції, Ю. Бойко-Блохин, українська діаспора.*

Останнім часом у нашій науці про літературно-художню та літературно-критичну творчість представників різних поколінь української діаспори й еміграції все виразніше намічається тенденція не тільки до повноти і цілісності висвітлення тамтешнього літературного та культурного процесу, а й до з'ясування особливостей ідейно-естетичного та наукового мислення письменників і вчених. Відтак можемо констатувати, що впродовж лише кінця ХХ – початку ХХІ століття материкова історія українського письменства та історіографія національного літературознавства посутньо збагатилися не тільки художніми творами та їх авторами, а й науковими дослідженнями, що мають непроминальну цінність. Достатньо згадати імена таких учених, як Д. Чижевський, Ю. Шерех (Шевельов), Ю. Бойко-Блохин, Ю. Луцький, В. Державин, Ю. Лавріненко, Л. Білецький, О. Черненко, Г. Грабович, М. Павлишин, М. Неврлий, Л. Рудницький, Яр. Славутич, І. Фізер, Л. Залеська-Онишкевич, С. Козак, Я. Розумний, М. Мушинка та багато інших, які, без перебільшення, збагатили своїми працями не лише українську, а й світову науку про літературу.

Зрозуміло, що їх багаточисельні дослідження з історії нашого національного письменства та поточного літературного процесу сприймаються сьогодні здебільшого як справжні досягнення, що своїм теоретичним рівнем, методологічною осначеністю, інтерпретаційними відкриттями значно випередили радянське офіційне літературознавство, яке залишиться для нащадків хіба що пам'ятником тоталітарному мисленню і прикладом майстерних фальсифікацій. Серед згаданих виокремлюється ім'я Ю. Бойка-Блохина (1909–2002) – визначного вченого-славіста, колишнього ректора Українського Вільного Університету у

Мюнхені (1965), професора Національного Баварського Людвіг-Максимилянс-Університету, закордонного дійсного члена НАН України, дійсного члена Української Вільної Академії наук у США. Об'єктом його багаторічних чисельних наукових студій ставали як українські, так і зарубіжні письменники, як минулого, так і сучасного.

І все ж чи не найбільше літературознавчих досліджень він присвятив постаті Тараса Шевченка. Тут “Шевченко і релігія” (1948), “Шевченко і Москва” (1952), “Франко-дослідник Шевченкової творчості” (1956), “Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури” (1956), “Шевченкознавство 20-х рр” (1963), “Фальсифікація Шевченка в УССР” (1966), “Шевченко в навітленні С. Єфремова” (1977) та ін. Для цих та інших статей Ю. Бойка-Блохина примітною є характерна риса – розгляд творів Тараса Шевченка, а також знаних чи маловідомих фактів з його біографії на достатньо конкретній і правдивій та перепровереній базі, в західноєвропейському контексті, від чого зримішою постає сама особистість поета і мислителя, а творчість набуває в такій ретроспекції ще глибшого значення. Як справедливо зауважує Сергій Білокінь, “вийшовши на модерну методологію, він побачив українську літературу на тлі світової – з її рівнем і мірками. Тараса Шевченка досі зв'язували передусім і переважно з літературою російською. Добре обізнаний із західноєвропейською літературою, професор Бойко потрапив поглянути на Шевченкову творчість у її західноєвропейському контексті, від чого Шевченко набирає нового, ще змістовнішого звучання. Франко, Леся Українка, Винниченко, Хвильовий – у присвячених їм студіях вченому пощастило сказати багато нового й посутнього” [1, с. 4].

Варто наголосити, що Ю. Бойко-Блохін, як й інші представники діаспорного літературознавства, у таких підходах (тут доречно згадати праці В. Державина – “Лірика й гумор у Шевченковому “Журналі”, Д. Козія – “Шевченківське життєствердження”, “Ідея “праведного закону” у Шевченка”, “Етичний парадокс у поемі “Гайдамаки” та ін.) мали на меті ознайомити світовий загал із вершинами української літератури, зосібна творами Тараса Шевченка. Бо одна справа – художній твір, часто загадковий і таємничий у своїй глибинній суті, як це принаймні спостерігаємо в “Кобзарі”, а інша справа – його інтерпретація і роз'яснення, які “перетворюють твір з речі-в-собі на річ-для-нас, екстеріоризують його, роблять простим і зрозумілим для мільйонів читачів. Адже в сучасному літературному світі все більше усталюється система аксіологічних орієнтацій, афористично висловлена Р. Бартом, згідно з якою література так відноситься до критики, як форма до змісту” [2, с. 377].

Якщо ж синтезувати статті Ю. Бойка-Блохина про Тараса Шевченка, які в основному вміщені в його україномовному чотиритомнику “Вибраного” (Мюнхен, 1971–1990) чи у книзі “Вибрані праці” (К., 1992), можна зробити висновок, що перед нами – видатний науковець, універсальний за предметом дослідження й уподобаннями, синтетичний

за методом вивчення художніх творів поета, глибокий за знаннями і – головне – за власним виміром духовності, аби здійснювати адекватні інтерпретації, з проникненням в авторські задуми поезії, прози, щоденникових записів Тараса Шевченка. Таким чином складається уявлення (точніше – визначається) про концептуальну систему дослідження Ю. Бойком-Блохиним творчості Тараса Шевченка.

Як зауважує Ю. Ковалів, під синтетичною характеристикою методу як способу відображення дійсності слід розуміти органічне поєднання в ньому настанов і засад біографічної, порівняльної, культурно-історичної, психологічної шкіл академічного літературознавства, використання елементів формального та структурного аналізу [3, с. 37]. Пильне вчитування у текст поезії Тараса Шевченка або у матеріали його життєпису і розуміння їх як явища не тільки поліаспектного, а й такого, що постало як наслідок відповідної епохи, суспільних та ідейно-естетичних її виявів, а також фактів біографії поета, – власне, все це й забезпечує дослідникові глибину й оригінальність наукового розуміння окремих творів Тараса Шевченка і літературно-культурного процесу того часу. Відтак, аналізуючи літературознавчі концепції Ю. Бойка-Блохина в його шевченкознавчих працях, варто більш докладно спинитися на тих засадах, які уявляються основоположними в підході вченого до предмета й об'єкта дослідження.

Як виглядає із розгляду його праць, приміром, “Шевченко і релігія”, “Шевченко і Москва”, “Фальсифікація Шевченка в УССР” першою тут проступає засада, яку Ігор Михайлин умовно назвав “повернення викресленого”, “викресленого імперсько-російською, більшовицько-комуністичною цензурою з історії української літератури та й загалом з нашого духовного розвою” [4, с. 10]. При цьому варто нагадати, як зауважує Ю. Бойко-Блохин, що в період існування царської Росії, і в період СРСР багато творів Т. Шевченка були відсутні (як й інших українських художників слова) через усталені натовді ідеологічні настанови. Дослідник пояснює це тим, що “навіть класики, які пропускалися ідеологічною машиною в наслідувачі російських революційних демократів”, виявилися ні більше, ні менше, як “українськими буржуазними націоналістами”.

Відтак названі і не згадані твори Тараса Шевченка або ж замовчувалися, або кривотлумачилися. Висновок із таких статей дослідника сьогодишнім історикам українського письменства: створити реальну картину творчості Шевченка, загалом нашої національної літератури. Ю. Бойко-Блохин виходив тут із тієї методологічної засади, яку сформулював для себе так: “Наш науковий світ повинен вивчати ті проблеми, які за нинішніх політичних умов неможливо вивчати на Батьківщині” [5, с. 300]. І справді, донедавна офіційне літературознавство представляло Тараса Шевченка як всуціль атеїста. Ю. Бойко-Блохин так пояснює це: “В атеїзмі Шевченко бачить язву сучасного його суспільства. Він викриває тих, що під впливом французького механістичного матерія-

лізму та просвітницького раціоналізму, під впливом Дідро й Вольтера заперечують саме буття Боже:

*Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя;
А то заліжете на небо:
“І ми не ми, і я — не я!
І все те бачив, все те знаю,
Нема пекла,ані раю,
Немає й Бога, тільки я,
Та куций німець узловатий,
А більш нічого...”*

Шевченко бачить моральну перевагу християнина над кривдником-гнобителем через ідею всепрощення, що її носієм є справжній християнин” [6, с. 101]. Наступному поколінню шевченкознавців Ю. Бойко-Блохин радить вчитуватись у хід думок Тараса Шевченка як поета, людини, українця, які він висловлював з приводу релігії і церкви, тоді “нас стануть вражати дерзкі слова Шевченкового “Світу тихого”, бо й цю поезію зрозуміємо як розпачливий зойк його душі, як крик протесту супроти панів, що Бога вкрали і заховали в шкатулку (“Відьма”)”. Відтак, на переконання дослідника, кожен збагне, що “богоборницьких” рядків із поезій Шевченка “не можна розуміти інакше, як крайньої межі заперечення церкви сучасної йому, московської, якої він не хотів і не міг прийняти ні в чому” [7, с. 104]. Звісно, такий, хай і якоюсь мірою дискусійний погляд, не міг прижитися в тоталітарній політично-ідеологічній системі.

Зрештою, не можна було тоді в радянському шевченкознавстві піддавати будь-якому сумніву “благодатний” вплив російського середовища (духовно-культурного й літературно-мистецького) на творчість поета і живописця. У своїй праці “Шевченко і Москва” Ю. Бойко-Блохин спростовує цілий ряд художніх і біографічних фактів такого впливу, і доводить національну оригінальність як поезії, так і прози й епістолярію письменника, право української літератури на самостійне існування. При цьому Ю. Бойко-Блохин вказує на заангажованість т.зв. “українського радянського літературознавства”, яке раз за разом всілякими шляхами підтасовок і маніпуляцій прагнуло тісніше “прив’язати” Шевченка то до М. Чернишевського, то до М. Добролюбова, то до М. Некрасова і навіть до... “неистового Виссариона Белинського”, російський шовінізм якого переміг у ньому демократа” [8, с. 35].

Тому-то й цілком логічним є висновок ученого: по-перше, у фактах взаємозв’язків Шевченка і московщини засвідчено подиву гідну суцільність Шевченкової особистості; по-друге, у своїй ворожості до московського імперіалізму в усіх його формах поет був непримиренно послідовний; по-третє, московська імперіалістична духовність знаходила форми свого маскування, а відтак змусила Шевченка переборювати це

маскування і гартувала поета в зрілого політичного діяча; по-четверте, ні писання російською мовою, ні його російські знайомства нічим не порушують повноти й суцільності його націоналізму [9, с. 61]. Подібний пафос спостерігаємо і в оглядовій статті Ю. Бойка-Блохина “Фальсифікація Шевченка в УССР”.

До речі, ця праця вченого з цілковитим на те правом може бути віднесена до другої його засадничої концепції, яку той же Ігор Михайлин влучно назвав “методом спростувань” або методом “виправлення кривотлумачень” [10, с. 11]. Інспірацією для нього стало те, що впродовж тривалого часу російська критика і літературознавство як у “дожовтневому”, так і радянському зрзках виробили погляд на українську літературу як на провінційну, не гідну серйозної уваги й глибокої обсервації. Своїми працями про творчість Тараса Шевченка (як, зрештою, і про інших письменників) Ю. Бойко-Блохин доводить, що й українське радянське шевченкознавство змушене підтримувати російські лжеконцепції дослідження самої постаті поета, загалом нашого національного письменства, а відтак “прагне вирвати українське літературознавство з полону фальшивих уявлень і розбудувати його на якісно нових наукових засадах, а саме: на усвідомленні самоцінності української літератури” [11, с. 11], передовсім таких її велетів, як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Володимир Винниченко, її самодостатності й самототожності.

Порівняльну методологію він застосовує переважно для з’ясування типологічної спільності західноєвропейських й українських літератур (наприклад, “До проблеми порівняльного вивчення історії східнослов’янських літератур”, 1970), для показу сумірності їхніх досягнень [12, с. 11]. Що ж до російського письменства, то тут найчастіше вживається метод “заперечного порівняння”, як-от, у міркуваннях про Володимира Винниченка: “Він не став “малим Достоевським”, – стверджує учений, – а залишився Винниченком зі своїми тривогами, з українською журбою” [13, с. 303].

Як зізнався сам Ю. Бойко-Блохин, “історію української літератури я часто брав у міжнародному аспекті, знаходив місце і питому вагу для нинішньої літератури у світі, а ще більше у слов’янському просторі. З самого початку еміграції поставив собі за ціль не лише викривати підневільну фальсифікацію української культури на батьківщині, але й заповнювати ті прогалини, які не могли заповнювати наші дослідники в Україні, та більше розвивав свою концепцію українських світоглядних процесів” [14, с. 8].

У своїй праці “Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури” (1956) Ю. Бойко-Блохин розкриває універсальність Шевченкового генія, наводячи оцінки його поезії відомими професорами Меннігом, Французом, Овсяніко-Куліковським, Франком, які в типологічних зіставленнях із західноєвропейським, зосібна слов’янсь-

ким світом, вияскравлювали неперебутність творчості українського письменника. Вчений довів, що народницьке спрощування проблеми вивчення ліричних і прозових творів письменника, хибне порівняння з представниками російської лірики (Кольцовим, Слепушкіним, Некрасовим) призводить до загального нівелювання своєрідності художнього мислення Шевченка.

На прикладі зіставлень творчості Р. Бернса і Т. Шевченка науковець розкриває відмінність творчих методів шотландського та українського письменників, “різницю в ідейному поземі обох поетів”. Водночас він доволі аргументовано вказує на проблему світлотіней в Шевченковому творі “Прогулка с удовольствием и не без морали”, що була суголосна (у зв’язку з романтичним спрямуванням стильового формування поета) із Рембрандовими світлотінями, а також мистецькими світлотінями В. Гільпіна, Ахім фон Арніма, Е. Т. А. Гофмана, доводить близькість поетичного світу Шевченка і Г. А. Бюргера, Г. Гете, Ф. Шіллера, а за політичною їх спрямованістю – до Т. Мура та Ш. Петефі. За романтичним обожнюванням жіночності – до Новаліса і Д. Леопарді. Цікаво, що Ю. Бойко-Блохин об’єктивно розглядає місце Тараса Шевченка в розвитку реалізму не лише в українській, а й європейській літературі, розкриває історичні обставини як перешкоди для Шевченкових впливів на західноєвропейське письменство. До речі, вже в наш час Іван Дзюба у своїй монографії “Тарас Шевченко: життя і творчість” (К., 2008) продовжує досліджувати не тільки взаємозв’язки українського поета з зарубіжними художниками слова, а й розвиток останніми національно-духовних і мистецьких традицій Тараса Шевченка, мовити б, уже з висоти ХХІ-го століття.

І вже як вивершення такого порівняльно-типологічного підходу до аналізу творчості Тараса Шевченка, як чітке окреслення концепції дослідження його біографії і творів сприймається висновок Ю. Бойка-Блохина, який і понині не втрачає своєї актуальності: “Факти позалітературного характеру призвели до того, що творчість українського поета, на жаль, не потрапила до фонду світової скарбниці духових і літературних вартостей. Важко поневоленій нації переступити поріг чужого багатого дому. Але десятиліттями лунають уже перші голоси визнання нашого поета. Це голоси тих, до яких промовляє д у х, чарівна краса мистецького образу. Це голоси тих, що зовсім не оглядаються на політичну кон’юнктуру, тих, що заглиблюються у велике мистецтво нашого поета, пізнають у ньому репрезентанта творчого народу. Шевченкова перемога буде нерозривно зв’язана з перемогою української нації” [15, с. 312]. З позиції українського усамостійнення нашої держави – це більш ніж промовисті слова.

Ю. Бойко-Блохин у цій статті надто увиразнює найголовнішу істину в комплексі цінностей, що їх продукував у своїй творчості Тарас Шевченко і повсякчас дотримувався у житті, – відродження української

нації, набуття національної ідентичності, виборення свободи й незалежності. Відтак його ідеї, образи, герої, його ціннісні установки, зрештою, сама постать поета-пророка, настійливо підкреслює вчений, володіють потужним національно-смісловим потенціалом. Тому Шевченко “сам як міфообраз, сам як національний пророк, національний символ посідає чільне місце в суспільній свідомості не лише українців, а й багатьох народів світу і є культурним явищем, яке засвідчує важливу роль таких історичних суб’єктів у формуванні національної ідентичності та колективної етнопонаціональної цілості” [16, с. 312].

Розглядаючи творчість Тараса Шевченка в контекстуальному аспекті західноєвропейської літератури, Ю. Бойко-Блохин раз по раз акцентує на тому, що схожу до українського письменника націєтворчу функцію, функцію виразника національних почуттів, прагнень і домагань свободи та незалежності виконували для своїх народів, формуючи їхню національну свідомість, виконували у своїх письменствах А. Міцкевич та Ю. Словацький, О. Пушкін та М. Лермонтов, В. Гюго, Д. Леопарді, Дж. Байрон, П. Шеллі, М. Богдановіч, Ш. Петефі... Тому-то такими органічними сприймаються рядки-звернення із поеми “Єретик” Тараса Шевченка до вченого-славіста Павела-Йозефа Шафарика:

*Слава тобі, любомудре,
Чеху-слов'янине!
Що не дав ти потонуту
В німецькій пучині...*

В іншій статті “Белінський і українське національне відродження” Ю. Бойко-Блохин вказує, що подібно до Тараса Шевченка, такі видатні слов’янські діячі, як П.-Й. Шафарик, В. Ганка, К. Гавлічек-Боровський, Ф. Палацький, Л. Штур своєю науковою, літературною, громадською діяльністю стимулювали національне відродження, організували національні рухи, формували національну ідентичність своїх народів, домагалися виборювання прав і свободи для всіх слов’янських народів. Кожен із цих провісників національного духу своїх народів у тій чи іншій літературній формі висловив свою любов до свого народу, до свого краю, до своєї батьківщини, як це здійснив Тарас Шевченко:

*Свою Україну любіть,
Любіть її...Во врем'я люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть!*

До речі, стаття Ю. Бойка-Блохина “Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури” витримала шість видань: два українською мовою, один раз німецькою, три англійською. Та й, за словами самого вченого, значні витяги з цієї праці були використані в боротьбі за спорудження пам’ятника Шевченкові у Вашингтоні (США).

У багатьох своїх працях, присвячених Тарасові Шевченку, як, зрештою, й іншим українським письменникам, Ю. Бойко-Блохин про-

довжував традицію М. Костомарова, П. Куліша, В. Антоновича, І. Нечуя-Левицького, В. Пачовського в справі виявлення питомих рис українства й утвердження його несумісності з російським імперським мисленням. Тут особливо звертають на себе увагу його статті “Російське історичне коріння большевизму” (1955), “Російське народництво як джерело ленінізму-сталінізму” (1959), “Російські історичні традиції в большевицьких розв’язках національного питання” (1959), в яких розкриваються національні джерела російського більшовизму, його суть і специфіка, встановлюються його генетичні коріння, простежується формування його головних ознак на теренах моралі, філософії нігілізму, релігії, нищення індивідуальності, запровадження тоталітарних методів побудови партійної організації й революційної боротьби тощо [16, с. 99].

Приєднання до російських літературних та публіцистичних традицій, застерігає вчений, було б не тільки некорисним, але й згубним для української літератури, а почасти й не можливим з огляду на відмінність одного й другого менталітетів, на відверто вороже ставлення і офіційної, і революційної Росії до українства. Ю. Бойко-Блохин, здається, чи не першим ґрунтовно висвітлив нігілістичне ставлення В. Белінського до творчості Тараса Шевченка й української літератури загалом, показав агресію ненависті й примітивного хамства “передового росіянина”, що володів умами сучасників, до щойно пробудженого українства (див.: “Белінський і українське національне відродження” (1953), “Фальсифікація Шевченка в УРСР” (1966)).

У цьому руслі варто вести мову й про третю методологічну засаду, що, як видається, має концептуально важливе значення у дослідженні Ю. Бойком-Блохином творчості Тараса Шевченка. У таких працях, як “Франко – дослідник Шевченкової творчості” (1956) та “Т. Шевченко в навітленні С. Єфремова” (1977) він особливу увагу приділяє оприявленню національного духу української літератури, розуміння її як невід’ємної складової українського національно-духовного життя. Літературознавець не приховує національних засад і українського письменства, і творчості Тараса Шевченка, і свого підходу до неї. Адже добре відомо, що “метод – це аналог предмета, а відтак властивостями нашої літератури мусить визначатися й метод її наукового вивчення” (Р. Гром’як). “Якщо під поняттям національного, коли хочете, то й націоналізму, розуміти філософський світогляд, який в індивідуальному бутті народу бачить вічний рушійний принцип історії, національне визволення народів з-під чужинецького гніту розглядає як історичну конечність, національний розвиток трактує передусім в аспекті духовому, з якого випливають інші вияви життя нації, що всі разом ведуть до національно-політичної активізації” [17, с. 315], – зазначає Ю. Бойко-Блохин.

Тож аналізуючи в цих та інших статтях про Шевченка його життя і творчість, під націоналізмом учений розуміє відстоювання пріоритетів своєї нації передовсім в аспекті культурно-духовному, на що, власне, й

спрямована вся наукова діяльність літературознавця. “Тим-то ніхто з нас ніколи не чув про націоналізм французький, англійський, американський чи якийсь інший націоналізм державних народів, – слушно зауважує сучасний літературознавець, – бо для них комплекс таких почуттів є природнім виявом любові до своєї батьківщини, возведений в ранг національного патріотизму, є головним чинником державної політики” [18, с. 13]. Як робить справедливе спостереження Ю. Бойко-Блохин, українське письменство, власне, й могло постати з джерел визнання самоцінності індивідуального розвитку нашого народу, з прагнення його національного визволення, а кожен його твір був кроком на шляху національного духовного розвитку. І яскравим прикладом цього стала творчість Тараса Шевченка (“Т. Шевченко в навітленні С. Єфремова”).

Відтак Ю. Бойко-Блохин особливо підкреслює його роль у творенні української нації. Згадаймо, зазначає він, що в дошевченкових авторів народу (українського) не було. Навіть у творах І. Котляревського це всього-навсього “народ наський”, тобто простий люд, гурт, спільнота на певні обставини – не більше. (Хоч тут і є подвижники на кшталт Низа й Євріала). У поезії, поемах та повістях Тараса Шевченка, зауважує дослідник, вже є народ (як українська цілість, як спадкоємець козаччини, як джерело бунту і волі, як провісник української державності), – хоча у нього ще нема нації і держави. Але, як робить точний висновок учений, тим Кобзар і геніальний, що його поезії впродовж усього подальшого розвитку української спільноти стали зразком націєтворення. Тим-то вони й беруть за душу нові й нові покоління українців, що промовляють до кожного з нас ніби з предковічної глибини, щораз активніше відживлюючи наше родове, наше сакрально-християнське. Для посилення свої думки науковець звертається до майже прикінцевих рядків Шевченкових слів-молитви:

*Молю, ридаючи, пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І по Україні понеслось
І на Україні святилось.
Те слово – Божеє кадило,
Кадило істини. Амінь.*

Власне, ці, зацитовані Ю. Бойком-Блохиним рядки Шевченка, сприймаються нині більш аніж актуально, навіть з певною засторогою, з певним імперативом до нас, сущих і грядущих, поколінь.

Як один із напрямків реалізації вказаної методологічної настанови слід розглядати вивчення Ю. Бойком-Блохиним антиросійської спрямованості української літератури, зразком чого є вже згадуване дослідження “Шевченко і Москва”, встановлення української духовної неза-

лежності від російських стереотипів мислення. “На противагу радянській реалізоцентричній моделі розвитку української літератури, що було способом витлумачувати її як примітивну, емпіричну, позбавлену справжніх художніх шукань, учений із діаспори стоїть на іншій методологічній засаді – виявлення художнього багатства української літератури, сумірності зі світовими напрямками її художніх пошуків” [19, с. 13]. Це четверта, одна із важливих літературознавчих засад видатного українського науковця у студіях життя і творчості Тараса Шевченка. Власне, з цього погляду принциповою для дослідника є увага до романтизму Тараса Шевченка, настанова на вивчення множинності творчих методів і напрямків українських письменників, що виразно відбилосся не лише у статтях про Кобзаря, а й про І. Франка, Лесю Українку, В. Винниченка, В. Підмогильного, М. Хвильового та ін. художників слова.

Не можна оминати увагою ще одну засадничу концепцію дослідження творчості Тараса Шевченка Ю. Бойком-Блохиним. Мова йде про участь письменника у розробці концепції українського національного визволення – зрозуміла річ, “як художніми, так і публіцистичними й науковими методами” (І. Михайлин). У статті “Біографія Шевченка на основі узгляднення новіших досягів шевченкознавства” (1964) читаємо: “В останніх роках життя Шевченка його національно-революційна концепція цілком окреслилася. Революція як збройне повстання народу за відзискання втрачених нацією прав – це тільки один елемент у цій концепції. Раби душею спроможні лише на сліпий нетворчий вибух. Революція має визріти, як стиглий плід. Успішна революція мусить бути кривавою, але її творці не можуть бути поріддям пекла. Там, де зло можна направити безкровно, там повинно допомогти євангельське слово. На основі ширення науки, гуманної освіти людина має виростати.

І тільки тоді може прийти революція, нещадна супроти несхильних деспотів і немилостива супроти тих, що вжахнулися свого гріха. Так можна реконструювати систему поглядів поета, вглиблюючись у зміст його поезії, листів останнього періоду” [20, с. 243]. Цікаво, що у статті-рецензії на монографію П. Зайцева “Життя Тараса Шевченка” Ю. Бойко-Блохін відзначає саме цю рису Кобзаря як домінуючу не лише у біографії, а й у творчості поета: “Коли раніше біографи переважно ілюстрували Шевченкову біографію поезією, то проф. Зайцев не раз біографічно коментує поезії, розкриває їх глибший фактичний і психологічний зміст, їх революційно-національне настановлення” [21, с. 75].

Доречі кажучи, крім концепції Шевченкової творчості, під цим кутом зору Ю. Бойко-Блохін вдало інтерпретує постать М. Хвильового з його тезою “геть від Москви. Ближче до Європи”. З огляду на ХХ століття і на історичне буття у ньому українського народу цій тезі, вочевидь, не вистачає документальної бази, відтак навіть нині вона сприймається як вірогідне припущення. Однак саме з гіпотез, як відомо, починалися найбільш сміливі наукові відкриття. Тож дослідник завжди

має право на інтуїтивні передбачення й припущення, вироблення попередньої концепції матеріалу, яка потім або доводиться, або спростовується, або просто уточнюється наступними науковими пошуками. За всієї зовнішньої умовності назв шевченкознавчих концепцій Ю. Бойка-Блохина, внутрішньо й присутньо ці поняття, впливаючи із праць ученого, мають право на життя вже у новому, ХХІ столітті. І хай висвітлені лише кілька методологічних засад дослідження, які на сьогодні в материковому літературознавстві вже не становлять собою ніяких наукових секретів, усе ж їх аж ніяк не можна оминати, ні тим паче ігнорувати. Адже цю систему поглядів на творчість Тараса Шевченка вчений виробляв давно і самостійно, і значно раніше, аніж це відбулося в материковому літературознавстві. Крім того, окреслені шевченкознавчі концепції діаспорного науковця були в нього природними, органічними, звільненими від будь-яких ідеологічних і політичних заангажованостей. Відтак вони мають право на своє продовження новим поколінням дослідників творчості Тараса Шевченка.

При такому визнанні “живучості” методологічних підходів до аналізу життя і творчості Тараса Шевченка, при такому окресленні системи наукового мислення одного із провідних літературознавців діаспори можна стверджувати, що саме Ю. Бойко-Блохин, тонко розуміючи шевченківську парадигму ціннісних орієнтацій, свого часу вказував на те, що вони “виявлятимуться актуальними для нас у майбутньому”, в наші розтривожені дні. Адже поет покладав особливі надії на Слово, яке він “уповноважував” на важливу місію творення “потужного силового поля духової взаємодії” між митцем і його народом. Не дарма вчений у кількох статтях про Кобзаря наводить як мотто до них такі його рядки:

*Воскресну нині! Ради їх,
Людей закованих моїх,
Убогих, нищих...Возвеличу.
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово!*

Синтезуючи всі дослідження Ю. Бойка-Блохина й визначаючи домінуючі шевченкознавчі концепції, можемо з упевненістю стверджувати, що літературознавець доволі глибоко і всебічно проаналізував творчість поета, життя людини й громадянина. Тому-то не випадково основним висновком до його студій про Тараса Шевченка можна винести його ж, літературознавчі, рефлексії про те, що сам Шевченко “як митець, і український народ як нація могли самоздійснитися передовсім у рідному Слові”, яке відроджує історичну пам’ять людини. Тарас Шевченко усвідомлював свою пророчу місію воскресителя народного духу, національної пам’яті, національної мови, українського Слова, пише М. Жулинський, бо Слово є “могутньою естетичною силою, здатною підняти з колін імперську людину-раба, порятувати її від принизливого знеособ-

лення, відкрити рабські уста й зігріти охололі душі”. Ю. Бойко-Блохин неодноразово підкреслює у своїх працях про Тараса Шевченка розуміння ним місії Поета, Митця, що є не чим іншим, як виразником волі Господа, який загартовує святим вогнем творчості обдарованих, наділяє їх особливим даром чути Слово і народжувати завдяки Слову істину:

*Жива душа поетова святая,
Жива в святих своїх речах,
І ми, читая, оживаєм
І чуєм Бога в небесах.*

Література

1. Білокінь С. Замість передмови: творчість професора Юрія Бойка-Блохина // С. Білокінь / Юрій Бойко. Вибрані праці: українознавство діаспори. – К., 1992. – С. 3-5.
2. Зарубежная эстетика и теория литературы: Трактаты, статьи, эссе. – М., 1987. – 437 с.
3. Літературознавча енциклопедія: у 2-х т. Т.2 / Автор-укладач Ю. І. Ковалів. – К., 2007. – 621 с.
4. Михайлин І. Головні засади літературознавчої методології Ю. Бойка-Блохина / І. Михайлин // Бойко-Блохин Ю. Матеріали наукової конференції, присвяченої 80-літтю вченого. – Харків, 1990. – С. 9-16.
5. Бойко Ю. Духовний стан на Україні та наша еміграція / Ю. Бойко // Вибране: У 4-х т. – Мюнхен, 1974. – Т.2. – С. 285-301.
6. Бойко Ю. Шевченко і релігія / Ю. Бойко // Вибране: У 4-х т. – Мюнхен, 1971. – Т.1. – С. 97-104.
7. Бойко Ю. Там само.
8. Бойко Ю. Шевченко і Москва / Ю. Бойко // Вибране: У 4-х т. – Мюнхен, 1981. – Т.3. – С. 1-61.
9. Там само.
10. Михайлин І. Головні засади літературознавчої методології Ю. Бойка-Блохина. – Цит. праця. У цьому ж збірнику опубліковані шевченкознавчі праці інших учасників конференції – В. Калашника (“Засади наукового аналізу феномена української поезії (На матеріалі статті Ю. Бойка “Франко-дослідник Шевченкової творчості”), В. Дорошенка (“Типологія шевченкознавства 1920-х років Юрія Бойка і шевченкознавчий доробок П. Филиповича”) та О. Борзенка (“Роль досліджень Ю. Бойка в перспективі проблем сучасного шевченкознавства”), які так чи інакше порушують проблему літературознавчої методології Ю. Бойка-Блохина.
11. Там само.
12. Там само.
13. Бойко Ю. Драма “Між двох сил” В. Винниченка як відображення української національної революції / Ю. Бойко // Вибране: У 4-х т. – Мюнхен, 1974. – Т.2. – С. 303-314.

14. Бойко Ю. На порозі восьмого десятка років / Ю. Бойко // Вибрані праці: українознавство діаспори. – К., 1992. – С. 6-10.
15. Бойко Ю. Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури / Ю. Бойко // Вибране: У 4-х т. – Мюнхен, 1971. – Т.1. – С. 261-312.
16. Бойко Ю. Російське народництво як джерело ленінізму-сталінізму / Ю. Бойко // Вибране: У 4-х т. – Heiduberg, 1990. – Т.4. – С. 69-160.
17. Бойко Ю. В дому роботи, в країні неволі / Ю. Бойко // Вибране: у 4-х т. – Мюнхен, 1974. – Т.2. – С. 315-326.
18. Михайлин І. Головні засади літературознавчої методології Ю. Бойка-Блохина / І. Михайлинин. – Цит. праця.
19. Там само.
20. Бойко Ю. Біографія Шевченка на основі узгляднення новіших досягів шевченкознавства / Ю. Бойко // Вибране: У 4-х т. – Мюнхен, 1974. – Т.2. – С. 213-248.
21. Бойко Ю. Вибрані праці: українознавство діаспори / Ю. Бойко. – К, 1992. – С. 74-77.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 18.12.2013 р.
Рекомендовано до друку докт.філол.наук, професором Голодом Р. Б.,
докт.філол.наук, професором Салигою Т. Ю. (м. Львів)*

CONCEPTIONS OF LITERARY CRITICISM OF YURIY BOIKO-BLOKHYN IN THE INVESTIGATION ABOUT TARAS SHEVCHENKO'S WORKS

S. I. Khorob

*PreCarpathians National University by Vasyl Stefanyk;
department of Ukrainian literature; 76000, Ivano-Frankivs'k,
Shevchenko str., 57; ph. +380 (342) 59-60-74; e-mail: kf@pu.ukr.lit.ua*

The article has the investigation of the conceptions of literary criticism of the Ukrainian scientist from diaspora Yuriy Boiko-Blokhyn in his scientific works about the life and creation of Taras Shevchenko. The author made an effort to systematize them, extrapolating his outlook in present-day time.

Key words: *Shevchenko studies, Literary conceptions, Yu. Boiko-Blokhyn, Ukrainian diaspora.*